

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס
מבוא למדרש ואגדה
פרופ' ארנון עצמון | המחלקה לתלמוד
Introduction to Aggadah and Midrash | 09-563-01

שיעור היברידי (שילוב של שיעורים פרונטליים עם יחידות לימוד דיגיטליות של לימוד עצמי)

4

תשפ"ז

שנתי

ג 18:00-16:00

ב 10:00-12:00

Arnon.atzmon@biu.ac.il

<https://lemida.biu.ac.il/course/view.php?id=81619>

סוג הקורס:

היקף נ"ז:

שנת לימודים:

סמסטר:

יום ושעה

שעת קבלה:

מייל מרצה:

קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

זהו קורס מבוא למדרש ואגדה, במהלכו ייפגשו הסטודנטים באופן בלתי אמצעי עם מגוון טקסטים אגדיים מספרות חז"ל, תוך הצגת האסכולות המחקריות השונות העוסקות באגדה ובמדרש (היסטורי, טקסטואלי, ספרותי, הגותי ועוד).
הקורס כולל גם סקירה היסטורית-ביבליוגרפית של ספרות המדרש והאגדה, תוך הצגת טקסטים נבחרים מהמקורות השונים.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הסטודנטים ייפגשו באופן בלתי אמצעי עם מגוון טקסטים מספרות חז"ל.
2. הסטודנטים ירכשו היכרות בסיסית עם החיבורים הרלוונטיים בספרות חז"ל.
3. הסטודנטים ייחשפו למגוון כלי מחקר עדכניים בתחום האגדה והמדרש.

מיומנויות

1. הסטודנטים יתנסו בשימוש במגוון כלי מחקר עדכניים בתחום האגדה והמדרש.
2. הסטודנטים ילמדו לנתח ולחקור באופן בסיסי טקסטים של אגדה ומדרש.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	מהי האגדה, מהו מדרש, סוגי האגדה השונים.		1. ברכיהו ליפשיץ, "אגדה" ומקומה בתולדות תורה שבעל-פה", שנתון המשפט העברי כב (תשס"א-תשס"ד), עמ' 233-328. 2. יונה פרנקל, "האגדה בספרות התלמודית - נחזור על הראשונות", נטועים יא-יב (תשס"ד), עמ' 63-79. 3. עפרה מאיר, "הוראת דרש רבי X" במדרשים", דפים למחקר בספרות 3 (תשמ"ו) 209-218. 4. פנחס מנדל, "דרש רבי פלוני: עיון חדש", דפים למחקר בספרות 16-17 (תשס"ט) 27-55.	

מטלת ביניים	1. מנחם קיסטר, "מסורות-אגדה וגלגוליהן", תרביץ (תשנ"א), עמ' 179-224. 2. כנה ורמן, "ספר היובלים בהקשר הלניסטי", ציון (תשס"א), עמ' 275-296.	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	אגדת חז"ל על רקע האגדה הקדומה 1 – ספר היובלים	2
	Martha Himmelfarb, "R. Moses the Preacher and the Testaments of the Twelve Patriarchs." <i>AJS Review</i> 9.1 (1984), pp. 55-78.		אגדת חז"ל על רקע האגדה הקדומה 1 – צוואות השבטים	3
			הרקע הריאלי להתהוות מדרש האגדה, בית-הכנסת ובית-המדרש	4
מטלת ביניים	1. יונה פרנקל, "האגדה שבמשנה", מחקרי תלמוד ג,ב (תשס"ה), עמ' 655-683. 2. משה שושן, "סיפור חוני המעגל במשנה, תענית ג, ח: מקרה מבחן של מלאכת הסיפור במשנה", מחקרי ירושלים בספרות עברית (תשס"ג), עמ' 1-20.	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	האגדה בספרות התנאית 1 (משנה – חוני המעגל ומקבילותיו)	5
	1. יוסף היינימן, "מסורות פרשניות קדומות באגדה ובתרגומים", תרביץ לה (תשכ"ו), עמ' 84-94.		האגדה בספרות התנאים 2 (מדרשי ההלכה – קפיצת נחשון)	6
	1. עופרה מאיר, "גן בעדן—הערות לאופן העריכה של בראשית רבה", דפים למחקר בספרות ה-ו (תשמ"ט), עמ' 309-330. 2. מנחם כהנא, "זיקת כתב יד וטיקן 60 של בראשית רבה למקבילותיו, תעודה יא (תשנ"ו), עמ' 60-17.		מדרשי האגדה האמוראיים - מבוא למדרש בראשית רבה (התהוות, מסירה ומהדורות)	7
מטלת ביניים		יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון בטקסט ממדרש בראשית רבה 1 (פרשה פז – פתיחתאות)	8
	James Kugel, "Two introductions to Midrash", <i>Prooftexts</i> (1983), pp. 131-155.		עיון מטקסט ממדרש בראשית רבה 2 (פרשה פז – גוף הפרשה)	9
	חיים מיליקובסקי, "ויקרא רבה ובראשית רבה: עיון מחודש בקטעים מקבילים", סידרא: כתב-עת לחקר ספרות התורה שבעל-פה, כד/כה (תש"ע), עמ' 237-266.		מדרשי האגדה האמוראיים - מבוא למדרש ויקרא רבה (התהוות, מסירה ומהדורות)	10
מטלת ביניים	חיים מיליקובסקי, "ויקרא רבה, פרשה כח, הפתיחתא הראשונה (פסקאות א-ג): עיונים בנוסח, בעריכה ובזיקתה למקבילה	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון מטקסט ממדרש ויקרא רבה 1 (הפתיחתאות לפרשה א)	11

	בפסיקתא דרב כהנא", תרביץ עא, א-ב (תשסב), עמ' 65-19.			
12	David Stern, "Midrash and the Language of Exegesis: A Study of Vayikra Rabbah, Chapter 1", in: <i>Midrash and Literature</i> (New Haven: Yale University Press, 1986), 105–124.		עיון מטקסט ממדרש ויקרא רבה 2 (פרשה א – גוף הפרשה והחתימה)	
13	ארנון עצמון, בניי, היו קורין פרשה זו: עריכה ומשמעות בפסיקתא דרב כהנא, ירושלים: מאגנס, תשפ"ב, עמ' 100-3		מדרשי האגדה האמוראיים - פסיקתא דרב כהנא (מבוא: התהוות, מסירה ומהדורות)	
14	מטלת ביניים	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון בטקסט ממדרש פסיקתא דרב כהנא (פיסקת בחדש השלישי - הפתיחותאות)	
15	Arnon Atzmon, "In the Third Month': Shavuot and the Redaction of Pesikta de-Rav Kahana 12," <i>Journal of Ancient Judaism</i> , 6/1 (2015), pp. 143–156.		עיון בטקסט ממדרש פסיקתא דרב כהנא (פיסקת בחדש השלישי – גוף הפרשה והחתימה)	
16	Ronit Nikolsky & Arnon Atzmon (eds.), <i>Studies in the Tanhuma-Yelammedenu literature</i> , Leiden; Boston: Brill, 2022, pp. 1-17.		המדרש הפוסט קלאסי - תנחומא-ילמדנו (מבוא: התהוות, מסירה ומהדורות)	
17	מטלת ביניים	יחידה דיגיטלית – למידה עצמית	עיון מטקסט ממדרש תנחומא-ילמדנו 1 (הפתיחותאות לסדר לך-לך)	
18			עיון מטקסט ממדרש תנחומא-ילמדנו 2 (גופא וחתימה לסדר לך-לך).	
19			מבוא למדרשי המגילות (התהוות, מסירה ומהדורות)	
20	1. גלית חזן-רוקם, רקמת חיים: היצירה העממית בספרות חז"ל, ת"א, תשנ"ז, עמ' 49–25. 2. יונה פרנקל, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, ת"א, תשמ"א, עמ' 104–109.		עיון מטקסט ממדרש איכה רבה (הפתיחותאות למדרש).	
21			עיון מטקסט ממדרש קהלת רבה (הפתיחותאות למדרש)	

22	עיון מטקסט ממדרש אסתר רבה (הפתיחתאות למדרש)	ארנון עצמון, "מעשה אסתר בפרקי דרבי אליעזר ובאסתר רבה ב: לביסוסה של זיקה בין מקבילות בספרות חז"ל", תרביץ עה (תשס"ו), עמ' 329-343.
23	מבוא למדרשים המאוחרים (התהוות מסירה ומהדורות).	
24	עיון מטקסט מפרקי דרבי אליעזר (עשרה ניסיונות של אברהם)	יעקב אלבוים, "המליצה, המוטיב והעניין: לדרך עיצובו של הסיפור בפרקי דרבי אליעזר", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי (תשנ"א), עמ' 99-126.
25	עיון מטקסט מפרקי דרבי אליעזר 2 (תיאור עקדת יצחק).	
26	חזרה וסיכום	מטלת סיום

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

משקל בציון הסופי	תיאור התוצר
20% מהציון הסופי	מטלות ביניים ביחידות הדיגיטליות
80% מהציון הסופי	בחינה מסכמת בתומקס

דרישות הקורס

הקורס כולל מפגשים פרונטליים ויחידות לימוד א-סינכרוניות - לסירוגין. במפגש

דרישות קדם

אין.

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

1. ברכיהו ליפשיץ, "אגדה ומקומה בתולדות תורה שבעל-פה", שנתון המשפט העברי כב (תשס"א-תשס"ד), עמ' 233-328.
2. יונה פרנקל, "האגדה בספרות התלמודית - נחזור על הראשונות", נטועים יא-יב (תשס"ד), עמ' 63-79.
3. ברכיהו ליפשיץ, "על הראשונות אנו מצטערים; תשובה", שם, עמ' 81-93.

4. עפרה מאיר, "לבעיית המונח "מדרש" בחקר המדרשים", הקונגרס העולמי למדעי היהדות 11, ג 1 (תשנ"ד), עמ' 103–110.
5. עפרה מאיר, "הוראת "דרש רבי X במדרשים", דפים למחקר בספרות 3 (תשמ"ו) 209-218
6. פנחס מנדל, "דרש רבי פלוני: עיון חדש", דפים למחקר בספרות 16-17 (תשס"ט) 27-55
7. אברהם רוזנטל, "תורה שבעל פה ותורה מסיני – הלכה ומעשה", מחקרי תלמוד ב (תשנ"ג), עמ' 489–448.
8. Mayer Irwin Gruber, "The term Midrash in Tannaitic literature", *Discussing Cultural Influences* (2007) 41-58

שער ב

9. יונה פרנקל, דרכי האגדה והמדרש, א, תל-אביב, תשנ"ו, "המקורות", עמ' 3–10.
10. הנ"ל, "האגדה שבמשנה", מחקרי תלמוד ג, ב (תשס"ה), עמ' 655–683.
11. ח' מאק, מדרש האגדה, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 9–18.

שער ג

12. י' אלבוים, להבין דברי חכמים: מבחר דברי מבוא לאגדה ולמדרש משל חכמי ימי הביניים, ירושלים תשס"א.

שער ד

13. א"א אורבך, חז"ל פרקי אמונות ודעות, הקדמה, עמ' 1–14
14. מאיר, עפרה, "הסיפור על ר' שמעון בן יוחאי ובנו במערה – היסטוריה או ספרות?", בתוך: סוגיות בפואטיקה של סיפורי חז"ל, תל אביב: ספריית הפועלים, תשנ"ג, עמ' 11–34.
15. הנ"ל, "התרומה ההיסטורית של אגדות חז"ל, לאור אגדות רבי ואנטונינוס", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 8–25.
16. ספראי, שמואל, ארץ ישראל וחכמיה בתקופת המשנה והתלמוד, תל אביב, תשמ"ד, עמ' 170–172.
17. פרידמן, ש"י, "לאגדה ההיסטורית בתלמוד הבבלי", ליברמן (תשנ"ג), עמ' 119–164.
18. רוזנפלד, ב"צ, "אגדה ומציאות בספרות חז"ל", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 98–103.
19. חזן-רוקם, ג', רקמת חיים: היצירה העממית בספרות חז"ל, ת"א, תשנ"ז, עמ' 25–49.
20. פרנקל, יונה, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, ת"א, תשמ"א, עמ' 104–109.
21. הנ"ל, סיפור האגדה – אחדות של תוכן וצורה, ת"א, תשס"א, עמ' 53–60, 236–252, 256–260.
22. א' שאן, "הספרות העממית", בתוך: עולמה של ספרות האגדה, תל אביב, תשמ"ז, עמ' 77–81.
23. Milikowsky, Chaim, "Midrash as fiction and Midrash as history: what did the Rabbis mean?", *Ancient Fiction* (2005) 117-127.

שער ה

24. יצחק היינימן, דרכי האגדה, עמ' 1–4, 27–43, 131–136.
25. א"א הלוי, שערי האגדה, 32–41.
26. א' קריב, "בין פשט לדרש באגדות חז"ל", לשוננו לעם כ תשכ"ט, עמ' 223–240.
27. ח' מיליקובסקי, "מדרש האגדה – מציאות או מטאפורה", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 34–37.
28. מ' הירשמן, המקרא ומדרשו: בין חז"ל לאבות-הכנסיה, תל-אביב תשנ"ב, עמ' 7–12, 21–27.

שער ו

29. אלבוים, יעקב, "עוד על אגדות העקדה", מחקרי ירושלים בספרות עברית, ט (תשמ"ו), עמ' 356–341.

30. היינימן, יוסף, אגדות ותולדותיהן, ירושלים, 1974, עמ' 122–129.
31. הלוי, א"א, שערי האגדה, ת"א תשמ"ב, עמ' 20–23.
32. יסיף, ע', עקידת יצחק – מחקרים בהתפתחותה של מסורת ספרותית, ירושלים תשל"ח.
33. נוי, דב, "העקידה האב-טיפוס לקידוש השם", מחניים, ס (תשכ"ב), עמ' 140–144.
34. שפיגל, ש', "מאגדות העקידה", ספר היובל לאלכסנדר מארכס, ניו-יורק תש"י, עמ' תצז.
34. Elbaum, Jacob, "From sermon to story: the transformation of the Akedah", Prooftexts, 6,2 (1986), 97-116.*

בשיעורים הפרונטליים יש חובת נוכחות, ובאותה מידה קיימת חובה לעבור באופן סדיר על היחידות הא-סינכרוניות ולענות שם על כל השאלות. בסוף השנה תתקיים בחינה מסכמת של כל החומר הנלמד.

הרחבה, הצעות ורעיונות:

תקציר הקורס

אם נשאל סטודנטים מה הם למדו או במה הם התחדשו בקורס הזה, מה היית רוצה שיאמרו?

מטרות ותוצרי הלמידה

מטרות הלמידה יבהירו מה מצופה מהסטודנטים לדעת, להבין ו/או להיות מסוגלים להדגים לאחר השלמת הקורס. כדאי לכתוב עד 5 מטרות לקורס תוך שימוש בפעלים יישומיים של ביצועי הלומדים. מומלץ להתמקד ב 3 סוגים של מטרות למידה: א. ידע ב. מיומנויות ג. תפיסות. כדאי לכוון, ככל שרלבנטי, לא רק לידע אלא גם למיומנויות ולתפיסות עולם או ערכים שהייתם רוצים שהלומדים שלכם יגבשו לעצמם בעקבות הקורס.

ניסוח מדויק של מטרות הקורס

1. מזכיר את הרעיון המרכזי של הקורס ומדייק את הסילבוס ורצף הלמידה
2. מנכיח פיתוח מיומנויות ותפיסות עולם בנוסף לידע
3. יוצר הבחנה בין תכנים ללמידה בכיתה ותכנים ללמידה עצמית או הרחבה
4. מחדד תהליכי הערכה

דוגמאות למטרות למידה שהוזכרו לעיל:

ידע

היכרות עם עובדות, תכנים, מושגים, סוגיות ורעיונות מרכזיים בתחום הדעת.
לדוגמה: הלומדים יתארו/ יפרטו/ יסבירו/ יגדירו...

מיומנויות

היכולת להגיע לתוצר או תוצאה בצורה יעילה בשימוש בידע שהתפתח.
לדוגמה: הלומדים ינתחו/ יזהו/ יבחרו בין אלטרנטיבות/ יתכננו/ יקבלו החלטה/ יעריכו/ יפענחו/ יבצעו...

תפיסות עולם וערכים

דעות, תובנות, מחשבות ואמונות שהלומדים יקבלו הזדמנות לגבש לעצמם במהלך הקורס.

למידה פעילה

הוראה המקדמת למידה פעילה הינה הוראה הכוללת לא רק הקניית ידע (בה הסטודנטים הינם שומעים פאסיביים) אלא כוללת דרכי הוראה/ למידה מגוונות בה הסטודנטים פעילים בשיעור. למידה פעילה מובילה לומדים לחשיבה, דיון, חקירה ויצירה. הם מתרגלים מיומנויות, פותרים בעיות, מתמודדים עם שאלות מורכבות, מקבלים החלטות, מציעים פתרונות ומסבירים רעיונות במילים שלהם באמצעות כתיבה ודיון. שילוב אסטרטגיות למידה אקטיביות בקורסים באוניברסיטה משפר באופן משמעותי את תהליך הלמידה של הסטודנטים, מגדיל את הסיכויים לזיכרון ויישום ומסייע בצמצום פערים בין לומדים. למידה פעילה ניתן לתכנן ברמת הקורס כולו (סביב בעיה גדולה, בניית פרויקט בקבוצות, גייגסאו [צוותי הרכבה] בו כל קבוצה לומדת חלק מהנושא ומציגה לכלל הכיתה ועוד), או ברמת שילוב פעילויות בשיעורים (סימולציות ומשחקי תפקידים, סיורים, סדנאות, מעבדות ועוד).

למידה פעילה מקדמת: (Freeman et al., 2014; Theobald et al., 2020)

- זכירה של התוכן הלימודי.
- חיזוק מיומנויות של עבודת צוות, פתרון בעיות.
- מגע אישי עם הסטודנטים.
- הזדמנויות טובות ללמידה ללומדים עם צרכים שונים.

רכיבי למידה פעילה לשילוב בקורס - דוגמאות:

- פרויקט משימות מתגלגל המבוצע בצמוד לכל נושא או שיעור, בקבוצות של 4-5. חלק ממפגשי הקורס הופכים למפגשי חניכה קבוצתיים וזמן לעבודת צוות או שכל שיעור מתחלק לרכיב למידה ורכיב עבודת צוות.
- למידה מבוססת בעיות. החקר ואיסוף תוכן לפתרון בעיה בקבוצות בחניכה של המרצה.
- כיתה הפוכה: מפגש עם תוכן התאורטי/העיוני לפני השיעור ולאחריו דיון/תרגול/עיבוד פעיל בכיתה.
- למידה מתוך playlist: במודל נטפליקס – מיקרו יחידות ללמידה עצמית.
- למידה מבוססת פרויקטים PBL (כלומר פתרון בעיות משותף או ביצוע של פרויקט מתגלגל).

פעילויות למידה פעילה לשילוב בשיעורים - דוגמאות:

- למידה בקבוצות.
- ג'יגסואו – הוראת עמיתים בקבוצות התמחות.
- סדנה אורח/ת מאוניברסיטה אחרת או מחברה עיסקית או מעמותה (מהארץ או מחו"ל)
- למידה חוץ-כיתתית: סיורים (מוזיאונים, חברות/עמותות רלוונטיות), הצגה בכנס וכו'
- שימוש בכלים דיגיטליים, הדמיית VR/AR, שימוש ברובוטים קליקרים, פאדלט וכו'
- סימולציות ומשחקי תפקידים
- חקר במעבדות

הערכה מעצבת

הערכה מעצבת (Formative Assessment) ניתנת **במהלך** הקורס, בשונה מהערכה מסכמת (Summative Assessment) הניתנת לסטודנטים רק **בסוף** הקורס (לדוג' פרויקט או מבחן). כאשר הסטודנטים מקבלים משובים תוך כדי הלמידה, הם יכולים לעצב באופן פעיל את המשכה וניתנת להם הזדמנות להתנסות בדרכי פתרון או חשיבה שונים. זאת בניגוד להערכה המסכמת שמהווה מבט לאחור על הלמידה לאחר שהסתיימה. הערכה מעצבת מקדמת: השתתפות פעילה, שאלות שאלות, חשיבה ביקורתית, עיצוב עצמאי של הלמידה. אינה מחייבת תוספת זמן משמעותית לבדיקת תוצרים. ניתן להכין מחוון, לשלב הערכת עמיתים, לתת משוב כיתתי כללי על נקודות ספציפיות או להיעזר בשאלונים שמספקים משוב מיידי.

הערכה מעצבת תומכת ב:

- יצירת תמונת מצב מעודכנת של התקדמות בלמידה.
- זכירת התוכן הלימודי.
- העמקת תהליך הלמידה.

דוגמאות לתוצרי הערכה מעצבת:

- שאלוני רענון בתחילת מפגש
- אינטראקציות בפורום הקורס
- הגשת תרגילים/ מטלות בית
- מטלות / חידונים דיגיטליים עם פתרון מובנה - ניתן להשתמש במערכת ממוחשבת למשוב מידי ומאפשרת התנסות חוזרת בשאלות.
- הקלטה עצמית קצרה של קבוצת לומדים שבו הם מחווים דעה, מעריכים תוצר, מנמקים תשובה
- השתתפות מונחית בפורום מקוון.
- הגשת תוצר: הפקת סרטון/ פודקאסט/ הדפסת תלת-ממד/תכנות רובוטים וכו'